

De vakbeweging als producent van een collectief goed

Marco Wilke*

Eén van de belangrijkste kwaliteiten van proefschriften is dat ze leiden tot promotie van de auteur. Het normale doel van wetenschappelijke output, het tot stand brengen van discussie, lijkt wel eens op een zeer secundaire achtergrond te worden geplaatst. Ik ben dan ook blij met de reactie van Marc van Wegberg waaruit blijkt dat mijn verhaal gelezen wordt en dat het uitnodigt tot een kritische reactie. Vanzelfsprekend ben ik het lang niet altijd eens met de inhoud van de aangedragen kritiek: een ieder moet natuurlijk wel zijn plaats weten in het rollenspel. Hieronder zal ik proberen uit te leggen waarom: enkele fundamentele verschillen tussen de interpretatie van Van Wegberg en die van mijzelf komen daarbij nadrukkelijk aan de orde.

Van Wegberg begint met zich af te vragen of het corporatisme, met centrale onderhandelingen over lonen als essentieel onderdeel, wel een geëigend middel is om een hogere werkgelegenheid tot stand te brengen. Immers, men kan de positie van de vakbeweging toch ook verzwakken (verhogen van a_1) of de werking van de arbeidsmarkt aanpassen (verlagen van a_2)? Even afgezien van deze suggesties, het formuleren van alternatieven om de werkloosheid te verlagen was niet het onderzoeksthema van het proefschrift. Centraal staat de achtergrond van compromisvorming tussen werkgevers en werknemers op centraal niveau in ontwikkelde kapitalistische economieën. Nu kan men betogen dat een dergelijke probleemstelling van generlei belang is, maar dat is een ander verhaal.

Ingaande op de inhoud van Van Wegberg's alternatieven moet vooraf een opmerking gemaakt worden over het Goodwinmodel. Inderdaad, een verhoging van α_1 heeft geen invloed op de evenwichtswaarde van het loonaandeel. Echter, voordat deze even-

* Marco Wilke is als econoom werkzaam bij de AbvaKabo. Deze reactie is op persoonlijke titel geschreven.

wichtswaarde bereikt is daalt het loonaandeel. Evenals bij het bereiken van een hogere werkgelegenheid in een 'corporatistisch model' betalen werknemers de hogere werkgelegenheid, maar hebben bij een Thatcheriaanse politiek geen enkele invloed op de randvoorwaarden. α_1 wordt echter ook door nog meer factoren beïnvloed dan door de politiek van overheden. Het is niet onwaarschijnlijk dat vakbonden zich meer militant gaan opstellen indien overheden zich 'vakbondsvijandig' gaan gedragen. De uitkomst van factoren lijkt weinig doorzichtig: alhoewel verschillende regeringen een anti-vakbondspolitiek in de jaren tachtig gevoerd hebben, is het niet duidelijk of in deze landen inderdaad de reële loonstijgingen bij een bepaald werkloosheidsniveau afnamen.

Het uitvoeren van een actieve arbeidsmarktpolitiek gericht op een hogere flexibiliteit van het aanbod van arbeid (Zweeds model?) lijkt aantrekkelijker. Echter, juist een inmenging van werkgevers en werknemers - een min of meer corporatistische organisatie van de kapitalistische democratie - lijkt hiervoor een randvoorwaarde. Het is maar de vraag of een institutionele vormgeving van decentrale loononderhandelingen gepaard kan gaan met een centralistische arbeidsmarktpolitiek. Het laatste zal in ieder vergezeld moeten gaan van voor de vakbeweging interessante maatregelen. De reden is duidelijk: actieve arbeidsmarktpolitiek levert geen directe uitbreiding op van de werkgelegenheid: er zijn hoogstens meer mensen nodig die zich met werklozen bemoeien. De indirecte werkgelegenheidsuitbreiding loopt via loonmatiging als gevolg van een meer intensieve concurrentie op de arbeidsmarkt. De ervaringen in Zweden laten zien dat de actieve arbeidsmarktpolitiek in eerste instantie met name een achtergrond in de arbeidsvoorzieningen had: het 'marktrijp' maken van het aanbod van arbeid ten opzichte van de vraag. Echter, het aantal mensen dat betrokken was in de arbeidsvoorzieningsprojecten groeide gestaag, zodat men terecht kan beweren dat de Zweedse staat gewoon een toenemende vraag naar arbeid uitoefende. Tegenwoordig lijkt dit middel in Zweden uitgeput, evenals de politiek van het via devaluatie neutraliseren van loonkostenstijgingen. Ik verwacht dan ook dat, gegeven het de facto ontbreken van centrale loononderhandelingen in Zweden op dit moment dat de werkloosheid snel zal toenemen.

Beide kanttekeningen waren voor Van Wegberg aanleiding om vraagtekens te plaatsen bij het één-sector Goodwinmodel als een bevredigend model voor een 'linkse' analyse van de huidige economische ontwikkelingen. Nu denk ik persoonlijk dat het Goodwinmodel geen 'links' model is: men kan hoogstens stellen dat het model een aantal klassieke gedachtengangen incorporeert, die ook door Marx gehanteerd werden. Het model is m.i. met name interessant omdat het een gestileerde beschrijving biedt van essentiële processen in het hedendaagse kapitalisme, zonder uit te gaan van wezensvreemde neo-klassieke veronderstellingen. Zo is binnen het Goodwinmodel, althans in de versie die ik hanteer, de vraag naar arbeid op korte termijn inelastisch ten opzichte van het reële loon. Een herschrijving van de loonvergelijking zoals Van Wegberg pleegt om arbeidstijdverkorting als negatief effect van het corporatistische model te beschrijven is dan ook niet mogelijk. Een loonstijging wordt (mede) bepaald

door de vraag naar arbeid, en niet andersom (op korte termijn). De vakbeweging kan natuurlijk pogen om via *continue* arbeidstijdverkorting de groeivoet van de beroepsbevolking te verlagen: indien dat zou lukken zou de structurele waarde van het loonaandeel en de werkgelegenheidsgraad stijgen en derhalve door de vakbeweging positief gewaardeerd worden. Ik denk echter dat *eenmalige* ADV-schokken alleen een positief effect hebben op de werkloosheid, indien ze gepaard gaan met een centraal loononderhandelingsmodel. Dan moeten ze positief beoordeeld worden. ADV die enkel leidt tot tijdelijke extra loonstijgingen is overigens geen negatief externe effect van het corporatisme: enerzijds omdat het niets met corporatisme te maken heeft en anderzijds omdat het niet duidelijk is waarom het 'een proces van relatieve economische achteruitgang' betekent.

Indien het corporatisme leidt tot een voor werklozen aangenamer uitkeringsregime kan gesteld worden dat de onderhandelingsmacht van vakbonden toeneemt, en derhalve in een gedecentraliseerde onderhandelings situatie tot een hogere structurele werkloosheid. Echter wederom koppelt Van Wegberg het begrip corporatisme aan een situatie van gedecentraliseerde loonvorming. Ik denk dat juist het langdurig ontbreken van centrale onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers leidt tot het afbrokkelen van corporatistische instituties: de huidige discussie over de waarde van de SER in Nederland is hiertoe een aardige illustratie. Overigens kunnen werknemers m.i. altijd een voorkeur hebben voor een relatief hoge werkloosheidsgraad gepaard met een relatief gunstig uitkeringsregime in verhouding tot een situatie waar lonen onder druk staan vanwege het ontbreken van een minimumuitkeringsniveau. Alhoewel beide verre van ideaal, preferer ik in dit verband de situatie in Nederland boven die in de VS.

Nu de term 'preferentie' is geïntroduceerd kan rustig de overstap worden gewaagd naar Van Wegbergs laatste kritiek: de vakbeweging produceert volgens hem geen collectieve goederen. Ik ben het volledig eens met zijn uitspraak dat het maar de vraag is of elke individuele werknemer waarde toekent aan de collectieve actie van de vakbeweging. Ik onderscheid dan ook in mijn proefschrift twee problemen van collectieve actie. Slechts één daarvan betreft de individuele bijdrage zoals oorspronkelijk onder de aandacht gebracht door Mancur Olson. Juist de individuele verschillen in het toekennen van kosten en baten van collectieve actie (en goederen) leiden er toe dat op dit individuele niveau weinig zinnige uitspraken kunnen worden gedaan. Natuurlijk bestaan er free riders, maar dit is voor het onderwerp van het proefschrift van generlei belang. Beargumenteerd wordt juist dat het al dan niet voorkomen van corporatisme en centrale onderhandelingen over lonen geen duidelijke invloed heeft op het individuele collectieve actie probleem.

Desalniettemin voel ik mij wel geroepen om met een andere 'pet' op te reageren op Van Wegbergs uitspraken in dit verband. Uit enquêtes blijkt dat 70 tot 80 % van de Nederlandse werknemers het werk van de vakbeweging positief waardeert. Gezien een organisatiegraad van zo'n 25% kan men derhalve vaststellen dat er op dit niveau een

collectieve actie probleem bestaat. Ik heb er geen enkele moeite mee om te stellen dat een ieder die de uitkomst van de collectieve actie van vakbonden positief waardeert maar geen bijdragen hiertoe levert, een free rider is. Het is overigens de taak van dezelfde vakbeweging om dit collectieve actie probleem op te lossen.

Wellicht is het een achterhaalde opvatting om te stellen dat de overgrote meerderheid van werknemers baat heeft bij de collectieve actie van vakbonden. Ik heb deze opvatting niet geuit in mijn proefschrift, maar doe dat alsnog graag op deze plek. Een vakbeweging is één van de noodzakelijke randvoorwaarden in een maatschappij als de onze om het adagium 'free to choose' inhoud te geven in plaats van 'free to loose'. Indien dit een conservatief, behoudend of achterhaald standpunt is, het zij zo. In de meeste sociaal-economische debatten in Nederland, waar het wemelt van reactionaire opvattingen, vind ik het een eer om voor conservatief te worden uitgemaakt.